

LIETUVOS MIESTELIŲ DVASIOS PAIEŠKOS: TELEVIZIJOS LAIDŲ CIKLO „MŪSŲ MIESTELIAI“ FENOMENAS

Rūta Šermukšnytė

Docentė daktarė
Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto
Istorijos teorijos ir kultūros istorijos katedra
El. paštas: ruta.sermuksnyte@if.vu.lt

Santrauka. Straipsnyje pirmą kartą Lietuvos istoriografijoje analizuojamas LRT televizijos laidų ciklas „Mūsų miesteliai“. Tyrimo objektas yra fenomenalus Lietuvos audiovizualinės istorinės kultūros kontekste. Daugiau kaip 25 metus gyvuojantis, nemažo rezonanso vizuomenėje sulaukiantis laidų ciklas laikytinas savotiška vizualia lietuviškųjų miestelių „enciklopedija“ – jo dėmesio centre buvo ir yra šių dienų Lietuvos miestelių kultūrinio ir gamtinio savitumo, istoriškumo išryškinimas. Straipsniu siekiama atskleisti šio TV laidų ciklo turinio fenomenalumą, parodant jo įvairialypumą, paneigti perdėm vienpusiškus jos vertinimus. Esminiais laikytini šie klausimai: kaip cikle yra suvokiama miestelio dvasia? kas yra laikoma miestelio dvasios „turėtojai“? pasitelkus kokius įvykius, asmenis, socialines grupes, reiškinius ir pan., yra konstruojama vietos praeitis? kokios vertybinės orientacijos yra diegamos? kokia vietos unikalumo samprata yra būdinga?

Reikšminiai žodžiai: Lietuvos miesteliai, televizijos laidų ciklas, vietos dvasia, atmintis.

Keywords: Lithuanian towns, TV series cycle, spirit of the place, memory.

Įvadas

„Vietos turi vardus ir istoriją arba istorijas, jose slypi praeitis“, – teigia garsi vokiečių atminties tyrinėtoja Aleida Assmann¹. Tad vietos suvokimui, be kita ko, būtina atmintis, *genius temporis*. Atmintis, kuri suvokiama kaip individo ir grupių gyvenamajame pasaulyje veiksminga, aktuali, „gyva“ praeitis, yra mediatizuotas fenomenas. Tai, anot amerikiečių sociologo Wulfo Kansteinerio, reiškia, kad atminties egzistavimas

neatsiejamas nuo įvairių atminties medijų (angl. *the media of memory*), „padedančių mums konstruoti ir perduoti mūsų žinias ir jausmus, susijusius su praeitimi, per įvairias diskursyvių, vizualių ir erdvinių elementų kombinacijas“². Kuriant lokalumą svarbų vaidmenį atlieka institucionalizuoti atminties sklaidos kanalai, pradedant įvairiais istorikų, kraštotyrininkų veikalais, muziejais ir baigiant masinės komunikacijos priemonėmis (tarp jų ir televizija).

¹ A. Assmann, 2013, p. 20.

² W. Kansteiner, 2002, p. 190.

Audiovizualinių priemonių poveikio recipientams tyrimai leidžia komunikacijos specialistams kalbėti apie *audiovizualinę kultūros revoliuciją*, šią kultūrą suvokiant kaip tam tikrą audiovizualinės kalbos sukurta būdą mąstyti, jausti, spręsti, vertinti, komunikuoti ir veikti³. Antra vertus, teigiama, kad audiovizualinis kultūros matmuo keičia tą „istoriškumo“ esmę, kuri šimtmečiais buvo susijusi su raštija⁴, todėl tyrėjus domina ne tik tai, *kokią reikšmę* audiovizualinės priemonės turi adresatų atminties formavimui, bet ir *kokia* atmintis ir *kaip* perteikiama šiomis priemonėmis. Antruoju atveju tyrimo medžiaga tampa ne adresatų reakcijos, bet audiovizualinių priemonių konstruojamos ir perteikiamos praeities reprezentacijos.

Užsienio tyrinėtojai ne viename tyrime yra atkreipę dėmesį į tai, kad paskutiniai XX a. dešimtmečiais regionalumas ir lokalinė istorija tapo svarbiomis televizijos programų temomis, leidusiomis suvokti krašto istoriškumą, kurti lokalinę identitetą⁵. Posūkis link kasdienybės istorijos, „mažųjų žmonių“ istorijos, „istorijos iš apačios“, *sakytinės istorijos* metodo televizijoje vyko sklandžiai, nes šie istoriografiniai turiniai ir būdai siejosi su žurnalistų mėgstamu vadinamuoju *veidrodiniu metodu*. Pastaruoju būdu, priešingai nei neįprastumą, netikėtumą perteikiančio *šokinio metodo* atveju, informacijos ieškoma ne ypatinguose įvykiuose, bet rodant kasdienybę ir ilinųjų žmonių likimus⁶. Šių

turinių populiarumą lemia žiūrovui suteikiama personifikacijos galimybė, „nes kalbama apie tai, kas jam ypač rūpi, o žiūrovui net gali pasirodyti, kad dėstomos jo mintys“⁷.

Genius loci / vietos dvasios, unikalumo, savitumo, dvelkimo, autentiškumo jausenos formavimas masinėmis komunikacijos priemonėmis Lietuvoje – tai aktualus (juk antrus metus LRT vykdomas projektas „Nacionalinė ekspedicija: Nemunu per Lietuvą“), bet kol kas netyrinėtas reiškinys. Užsienyje ir Lietuvoje vietos dvasios reiškinys daugiausia analizuojamas paveldosauginiame kontekste, vartojami įvairūs *genius loci* apibrėžimai⁸. Įvairių vietos dvasios elementų matymu išsiskiria Kvebeko miesto deklaracija dėl vietovės dvasios išsaugojimo (2008 m., Kanada)⁹. Čia „vietovės dvasia apibrėžiama kaip materialūs (pastatai, žemės sklypai, kraštovaizdžiai, maršrutai, objektai) ir nematerialūs (atsiminimai, žodiniai pasakojimai, rašytiniai dokumentai, ritualai, šventės, tradicinės žinios, vertybės, kvapai) elementai, fiziniai ir dvasiniai elementai, kurie vietovei suteikia prasmės, vertės, emocijų ir mįslingumo <...>. Vietovės dvasią sudaro įvairūs socialiniai veikėjai, jos architektai ir vadovai, taip pat jos naudotojai, kurie visi aktyviai ir tuo pat metu įneša savo indėlį, suteikdami jai prasmės“. Tad metafora vietos dvasia / *genius loci* nuskamba tai, kas gyva, dinamiška, funkcionuoja kaip tam tikro kolektyvo gyvenamo-

³ Žr. H. Hoekstra, 1996, S. 86.

⁴ Plačiau apie tai žr. J. Rüsen, 1994, S. 242.

⁵ Šios pozicijos pristatytos: R. Šermukšnytė, 2014, p. 120–121.

⁶ Plačiau apie tai žr. J. Reulecke, 1988, S. 284; Ž. Pečiulis, 1997, p. 194.

⁷ Ž. Pečiulis, 1997, p. 194.

⁸ Išsamias vietos dvasios tyrimų bibliografijas žr.: R. Čepaitienė, 2014 a, p. 18–20; R. Čepaitienė, 2014 b, p. 64–70.

⁹ Čia ir toliau remiamės „Kvebeko miesto deklaracija dėl vietovės dvasios išsaugojimo“, 2008, p. 1–3.

jo pasaulio dalis. Vietos dvasiai būdinga konstruktyvi prigimtis. Tai nėra savaime kylanti pajauta ar supratimas, o distancijos ir refleksijos suponuotas, materialiais ir nematerialiais elementais kuriamas ir palaikomas fenomenas. Darytina prielaida, kad vietos dvasios kūrimas, supratimas ir sklaida neįsivaizduotini ir be suinstitucintų sklaidos kanalų.

Vienas iš televizinių fenomenų Lietuvoje – nuo 1989 m. kuriamas laidų ciklas „Mūsų miesteliai“¹⁰. Beje, jis audiovizualinės žiniasklaidos tyrinėtojų minimas šalia televizinio fenomeno „Būtovės slėpiniai“¹¹. Tik „Būtovės slėpiniai“ siejami su garsiuoju Sigitu Gedos pasakymu: „Laida vykdo revoliuciją mūsų galvose“¹², o „Mūsų miestelių“ vaidmenį, mūsų nuomone, bene geriausiai nusakė žymus scenaristas ir publicistas Pranas Morkus: „Kada nors iš „Mūsų miestelių“ bus studijuojama dabartinė Lietuva, gyventojai, papročiai, gyvenimo dvelksmas.“¹³ Galima atrasti keletą esminių šių dviejų televizinės kultūros fenomenų panašumų: ilgaamžiškumas, rezonansas visuomenėje, specifinis, TV laidų gausoje „nepaskęstantis“ objektas¹⁴. Daugiau kaip 25 metus gyvuojantys „Mūsų miesteliai“ laikytini savotiška vizualia lietuviškųjų miestelių

„enciklopedija“ – jo dėmesio centre buvo ir yra šių dienų Lietuvos miestelių kultūrinio ir gamtinio savitumo, istoriškumo atskleidimas. Ši veikla sulaukia įvairių visuomenės vertinimų. Laidų ciklas ir jo scenarijaus autorė bei vedėja N. Baužytė yra gavę įvairių apdovanojimų („Auksinė bitė“, Stasio Lozoraičio premija, Vyriausybės kultūros ir meno premija ir t. t.), palankių ekspertų ir eilinių žiūrovų įvertinimų. Jo aktualumą, be kita ko, byloja tarp vyresnių Lietuvos gyventojų platintos su jais susijusių miestelių laidų kopijos, atsitiktinai patekusios ir į šio straipsnio autorės rankas, laidų įsigijimas ar vežimas į užsienio kraštus¹⁵. Pati N. Baužytė teigia, jog, pradėjus filmuoti laidų ciklą, žmonės ėmė aktyviau publikuoti savo prisiminimus, kraštotyrinio pobūdžio knygeles apie savo gyvenamąją vietą. „Negalėčiau tvirtinti, kad būtent mūsų laida įkvėpė imtis tokio kraštotyrinio darbo, tačiau sąsajų vis dėlto yra“, – sako ji¹⁶. Tačiau „Mūsų miesteliai“ neišvengia ir kritikos. Kai kuriuose internetiniuose atsiliepimuose, tikėtina, atspindinčiuose daugiau jaunesniosios kartos nuomonę, laidų ciklas apibūdinamas kaip nuobodus, keliantis depresiją, platinantis nostalgiją praeičiai, negatyviai piešiantis dabartį. Visgi tiek teigiami, tiek neigiami visuomenės vertinimai leidžia kalbėti apie šio televizinio reiškinių pastebimumą, taigi, ir poveikį visuomenei. Tad straipsniu siekiama atskleisti šios vizualios lietuviškųjų miestelių „enciklopedijos“ turinio fenomenalumą, parodant jo įvairialypumą, paneigti perdėm vienpusiškus jos verti-

¹⁰ Laidų ciklo sumanytoja ir vedėja – žurnalistė Nijolė Baužytė, režisieriai: Romualdas Jarašauskas, vėliau Stasė Keinienė, kompozitorius Algimantas Apavičius, operatoriai Rimas Oškiniš, vėliau Henrikas Trumpakojis ir kt., garso režisieriai – Algimantas Apavičius, Ramutis Žilinskas ir kt.

¹¹ Žr. S. Valiulis, 2000, p. 257; K. Klimka, 2010, p. 34, 36.

¹² Cituota iš: A. Bumblauskas, 1998, p. 311.

¹³ Cituota iš: Ž. Pečiulis, 2012 b, p. 350.

¹⁴ „Būtovės slėpinių“ fenomenui yra skirti šie straipsniai: R. Šermukšnytė, 2007; A. Bumblauskas, 1998.

¹⁵ Žr. TV laida „Mūsų miesteliams 20. Vakaras Vilniaus rotušėje“, 2010.

¹⁶ „Mūsų miesteliai“ – nueinančios Lietuvos žavesys. Gino Dabašinsko interviu su Nijole Baužyte, 2005.

nimus. Esminiais laikytini šie klausimai: kaip cikle yra suvokiama miestelio dvasia? kokie jos dėmenys yra akcentuojami? kas yra laikoma miestelio dvasios „turėtojais ir saugotojais“? pasitelkus kokius įvykius, asmenis, socialines grupes, reiškinius ir pan. yra konstruojama vietų praeitis? kokios vertybinės orientacijos yra diegamos? kokia vietos unikalumo samprata yra būdinga? Atsakymams į šiuos klausimus bus pasitelkta ciklo laidų analizė, moksliniai tyrimai¹⁷ ir publikuoti interviu su „Mūsų miestelių“ bendraautore N. Baužyte. Pastarieji yra vertingas šaltinis šios kūrėjos vertybinėms prielaidoms ir kūrybiniam procesui pažinti. Atsižvelgiant į minėto W. Kansteinerio tvirtinimą, kad atminties medijų pažinimui šalia jų „vartojimo“ ir reprezentavimo dėmenų ne mažiau svarbus praeities reprezentacijas įrėminančių intelektualinių ir kultūrinių tradicijų veiksnys¹⁸, straipsnis pradedamas ne nuo laidų ciklo analizės, o nuo televizijos kultūros konteksto pristatymo¹⁹.

1. „Mūsų miesteliai“ ir paleotelevizijos stilistika

1988–1989 m. Lietuvos televizijoje, kaip ir visoje to meto lietuviškoje istorinėje kultūroje, – marksistinės-lenininės pseudoistorijos kritikos, „baltų dėmių“ pildymo, tautinės istorijos susigrąžinimo laikotarpis.

¹⁷ Svarbius konceptualius tyrimo rėmus mus teikė straipsnių rinkiniai: *Atminties daugiasluoksniškumas: miestas, valstybė, regionas*, 2013; *Vietos dvasios beiškant (mokslinių straipsnių rinkinys)*, 2014.

¹⁸ W. Kansteiner, 2002, p. 191–195.

¹⁹ Laidų ciklo analizė remiantis atminties studijų prieiga reiškia, kad mes šiek tiek nusizėngsime komunikacijos tyrimuose nusistovėjusiai taisyklei audiovizualinės žiniasklaidos pranešimo turinį analizuoti atsižvelgiant į jo vietą kanale, konkurencinę aplinką. Plačiau apie šią tyrimo metodiką žr. Ž. Pečiulis, 2012 a, p. 215.

Greta ciklą „Atgimę kultūros paminklai“, „Kultūros metraštis“, „Viltys ir likimai“ ir „Būtovės slėpinių“ atsiranda „Mūsų miesteliai“. Audiovizualinės kultūros kritiko Skirmanto Valiulio nuomone, „Lietuvos televizijos posūkis istorijon – dėsningas žingsnis, nes sovietiniais metais televizijos laidos buvo labiausiai iškraipomos ir iškarpomos“²⁰. Kaip teigia N. Baužytė, šio ciklo idėja gimė iš asmeninės inspiracijos pažinti miestelių praeitį, nes sovietmečiu laidų ciklo objektu galėjo būti „šviesi“ sovietinė dabartis: „Apie Lietuvos miestelių istorijos dokumentavimą galvojau jau sovietmečiu, bet kas tais laikais kokį Pušalotą ar kitokį „užkampį“ būtų rodęs? Na, nebent ten būtų gyvenęs koks socialistinio darbo didvyris. Sovietmečiu televizija organizuodavo rajonų dienas, bet tai buvęs paradinis renginys, kur nebuvo rodomi paprasto žmogaus vargai ir tikros miestelių istorijos.“²¹ Tačiau, nors „Mūsų miesteliai“ atsiribojo nuo Lietuvos realijų sovietinės interpretavimo tradicijos, nuo kitos, taip pat sovietmetį siekiančios, tradicijos atsiriboti nesistengė ir nesistengia. Tai vadinamoji *paleotelevizijos* stilistika. Joje, tikėtina, ir slypi priežastis, kodėl daliai Lietuvos interneto komentatorių „Mūsų miesteliai“ yra nepriimtini.

Televizijos tyrinėtojai įvardija tris televizijos stilistinius laikotarpius: *paleo-*, *neo-* ir *realybės* televiziją. Pirmojo, apimančio laikotarpį po Antrojo pasaulinio karo iki devinto dešimtmečio vidurio, esminis bruožas – visuomeninių televizijų Vakarų Europoje ir valstybinių televizijų Rytų Europoje priklausymas politikams

²⁰ S. Valiulis, 2000, p. 257.

²¹ „Žinojimas didina liūdesį.“ Živilės Makauskienės interviu su Nijole Baužyte, 2012.

ir elitui, valstybės nustatytų funkcijų vykdydamas²². Kaip teigia Lietuvos audiovizualinės žiniasklaidos tyrinėtojas Žygintas Pečiulis, „tai buvo kultūros ir didaktikos klestėjimo televizijoje era“²³. Paleotelevizijai būdinga mesianistinis (auklėjamasis, šviečiamasis) požiūris į auditoriją, monologinis „iš viršaus į apačią“ kalbėjimo stilius, pakilaus požiūrio į gyvenimą perteikimas, griežta žanrų atskirtis, laidos herojų atranka remiantis profesionalumo, solidumo, nuopelnų valstybei ir visuomenei kriterijais tam, kad žiūrovas identifiкуotųsi su šiomis neeilinėmis asmenybėmis, perimtų jų žinias, vertybes ir pan. Kita stilistika – *neotelevizija* – sietina su komercinių kanalų paplitimu, pirmenybės teikimu pramoginei misijai. Joje iki tol vyravęs vertikalus santykis su auditorija pakeistas į horizontalų, paisoma žiūrovų interesų, ekrano herojumi tampa eilinis žmogus, o populiaria ekrano tema – socialinės negandos, nelaimės, nesėkmės. Galiausiai *realybės televizija*, pavadinimą gavusi iš TV realybės šou, rodo visuomenės norą audiovizualinės komunikacijos erdvę paversti savęs prezentavimo erdve, ištrinti ribas tarp viešo ir privataus, slapto ir atviro, asmeninio ir kolektyvinio.

„Mūsų miesteliai“ atspindi šviečiamąją televizijos funkciją, nesivaiko interaktyvios televizijos madų. Jam būdingas neskubus ritmas, įdėmus įsižiūrėjimas į žmogų, aplinką, detalę. Kaip teigia publicistas Ramūnas Čičelis, „tokia vaizdinė kalba (turint omenyje neskubų lietuviškų miestelių gyvenimą) – pateisinama, <...>

²² Čia ir toliau, kalbėdami apie televizijos stilistikos etapus, remsimės: Ž. Pečiulis, 2012 a, p. 201–208; Ž. Pečiulis, 2013, p. 114–116.

²³ Ž. Pečiulis, 2012 b, p. 415.

tačiau pritaikyta labai kantriam žiūrovui, įpratusiam prie verbalinio pasakojimo“²⁴. Beje, minėtas raiškos priemonės jis sieja su stipriomis kraštotyrimo sąjūdžio tradicijomis. Ciklo vedėjos teiginys, kad siekta užfiksuoti ir taip išsaugoti išnykstantį autentiškumą²⁵, rodo priešinimąsi vienadieniškumui, greitam suvartojimui, kokybiškumui ir nuoseklumui (sukurta apie 200 laidų). Didaktinę televizijos misiją atspindi ir laidose praspūstantis jų vedėjos polinkis moralizuoti: „Dabartinė vaikų karta supratimo neturi, kaip tuo metu gyveno Lietuva. O reikia, kad žinotų, kad į sielą įsidėtų, niekada neužmirštų ir savo vaikams perduotų“ (laida „Ramygala“, II dalis). Visa tai taip priešinga į šou, dinamiką, dramą, eilinių žmonių asmenines istorijas orientuotoms televizijos stilistikoms. Galbūt tai sietina su ta aplinkybe, kad ciklas yra kuriamas visuomeninėje Lietuvos televizijoje, kurios svarbiausios misijos – kultūros, švietimo sklaida, nacionalinio identiteto įtvirtinimas²⁶? Visgi „Būtovės slėpinių“ ir „Istorijos detektyvų“ atvejai, kai pirmieji laikėsi „konfliktingos dramaturgijos“, *feed back*, o antriesiems artimi sensacijos ir inscenizacijų principai, rodo, kad ir visuomeninio transliuotojo kultūros laidoms gali būti būdingos kitokišios stilistikos paieškos.

2. Miestelių vietos dvasia senbuvių atsiminimuose

Vis dėlto „Mūsų miesteliai“ nelaikytini problemiško stokojančia vadinamąja

²⁴ R. Čičelis, 2016.

²⁵ „Mūsų miesteliai“ – nueinančios Lietuvos žavesys. Gino Dabašinsko interviu su Nijole Baužyte, 2005.

²⁶ Apie visuomeninio transliuotojo Lietuvoje situaciją ir tarptautinius kontekstus plačiau žr. Ž. Pečiulis, 2010.

faktografinė istorija, kuriai būdingas dėmesys faktams, skaičiams, pavardėms, rėmimasis vien moksliniais žinių šaltiniais (istoriografija ir pan. tyrimai), istorijos ar jai artimų sričių specialistais²⁷. N. Baužytė viename interviu yra teigusi, kad nenorėjo rodyti sausos miestelių istorijos, tad daug dėmesio skyrė žmonių likimams²⁸. Pastarasis dėmuo, pasak R. Čičelio, lemia pateikiamos istorijos jautrumą ir sąžiningumą²⁹.

Kolektyvinės atminties panaudojimas – vienas esminių lokaliai istorijos reprezentacijų televizijoje, kelionių vadovuose, muziejuose ir kt. bruožų³⁰. Lokalumo reprezentacijose praeities tyrimai dažniausiai derinami su dabarties patyrimo ir kolektyvinės atminties analize. Pastarajai skiriama daugiausia dėmesio. Kolektyvinei atminčiai „užčiuopti“ pasitelkiamas ne tiek archyvinis darbas su rašytiniais bei vaizdiniais istorijos dokumentais, kiek privatūs šaltiniai: tam tikros vietovės žmonių kasdienybę įamžinusios fotografijos, asmeniniai dokumentai, laiškai, dienoraščiai, vietos spauda, taip pat namų apyvokos daiktai, kasdienybės aplinką sudarantys gamtiniai ir kultūriniai krašto-

vaizdžiai³¹. Vis dėlto svarbiausią vaidmenį lokalinės praeities rekonstrukcijose atlieka vietos žmonių apklausa. Istoriko darbas apklausiant gyvenvietės, kaimo, fabriko ar kitokios lokaliais saitais susietos bendruomenės žmones, anot Detlevo Peukerto, rodo posūkį link „komunikatyvaus istorijos mokslo“, kuris peržengia įprastus šiai akademinėi bendruomenei darbo rėmus³². Vietos gyventojų, kaip liudininčių, apklausa yra labai svarbi, nes keičia pačią istorijos perspektyvą. Leo Flamm atkreipia dėmesį, kad tai, ką vietos gyventojai praneša, yra prisiminimai apie darbą ir kasdienybę, o ne apie „didžiuosius“ istorijos įvykius³³. Žinoma, ten, kur vyrauja žodinė istorija ir stokojama išsamaus archyvinio darbo, suklesti nostalgiškas praeities vertinimas, įvairios legendos bei stereotipai. Tačiau, kaip pažymi Gertas Zangas, regioninė „istorija iš apačios“, atkreipusi dėmesį į solidžiuose istorijos veikaluose, istorijos vadovėliuose ir tradiciniuose šaltiniuose „užmirštų“ žmonių patirtį, parodė „didžiosios istorijos“ vienpusiškumą ir taip reliatyvizavo patį istorijos objektyvumo reikalavimą³⁴.

Tad kieno atmintis ir kaip naudojama „Mūsų miesteliuose“? N. Baužytė tvirtina, kad elitu save laikantys inteligentai po vienos laidos pasirodymo priekaištavo, kad buvo kalbinta paprasta buvusi vienuolyno skalbėja, o ne žinomas mokytojas, daktaras ar direktorius³⁵. Tačiau tie „paprasti“ žmonės visgi nėra komercinių televizijų,

²⁷ Plačiau apie istorijos kine ir televizijoje klasikavimą žr. R. Šermukšnytė, 2004.

²⁸ „Žinojimas didina liūdesį.“ Živilės Makauskienės interviu su Nijole Baužyte, 2012.

²⁹ R. Čičelis, 2016.

³⁰ Pasakymas *lokali istorijos reprezentacija* nesutapatintinas su lokaline istoriografija. Pirmąja labiau siekiama ne atskleisti tai, „kaip buvo iš tiesų“, o plačiau visuomenei patraukliomis formomis išryškinti tam tikros vietos bendruomenės atmintį, materialaus ir nematerialaus paveldo formas, įtvirtinti bei formuoti lokalinį identitetą. Lokalinė istorija, kaip ir bet kokia kita istoriografijos kryptis, remiantis kritine šaltinių analize, siekia pažinti lokalinės visuomenės individualią raidą, jos sąsajas su globalia istorija. Plačiau apie lokalinės istorijos sampratą žr. I. Lukšaitė, 2005.

³¹ Plačiau apie tai žr. L. Flamm, 1988, S. 302; M. Goldmann, M. Zimmermann, 1985.

³² D. Peukert, 1984, S. 60.

³³ L. Flamm, 1988, S. 303.

³⁴ G. Zang, 1990, S. 108.

³⁵ Darbėnai – „Mūsų miestelių“ akiratyje. Au-dronės Griezienės interviu su Nijole Baužyte, 2015.

interneto portalų mėgstami asmeninių gyvenimo negandų kamuojami eiliniai Lietuvos piliečiai. „<...> mums įdomūs paprasti žmonės, išsiskiriantys iš kitų“³⁶, „aš dar noriu nutverti tuos žmones, kurie augo kitame laike, kurie žinojo papročius, tautosaką“, „tie žmonės, užmerkę akis, mato seną miestelį <...>“³⁷, – taip savo pagrindinius herojus apibūdino ciklo sumanytoja ir vedėja³⁸. Žodžiu, „Mūsų miesteliai“ herojai – tai savo vertybėmis, pasaulėjauta, pasaulėžiūra, gyvenimo istorija išskirtiniai žmonės. Jų autobiografiniuose pasakojimuose atsiskleidžia įvairios praeities dimensijos: pragyvenimo lygis, „sunkus darbas“, gimstamumas, higiena, auklėjimas šeimoje, švietimas, pramogos, didieji istorijos kataklizmai ir pan. Tiesa, žurnalistė dažniausiai pastebi būtent prisimenančiųjų tautines vertybes, etninę pasaulėjautą, o įdomiausia jai ta biografija (ar jos dalys), kuri sudėtingais ir dramatiškais ryšiais susijusi su Lietuvos valstybės ir lietuviškumo istorija. Tai ypač ryšku laidose, skirtose daugiakultūriams miesteliams (pvz., Šumskui, Eišiškėms), kuriuose ciklo kūrėjams įdomūs tik lietuviškąją (etnine prasme) kultūrą palaikantys vietiniai lenkai, nėra pakalbinami „nelietuviškai“ perspektyvai simpatizuojantys gyventojai. Visa tai itin ryškiai atspindi ciklo žurnalistės etnolingvistinę pilietiškumo sampratą. Labiausiai Lietuvos visuomenę traumavę įvykiai – pokario rezistencija, represijos ir deportacijos – dažnai pateikiami kalbinant

³⁶ „Žinojimas didina liūdesį“. Živilės Makauskienės interviu su Nijole Baužyte, 2012.

³⁷ „Žinojimas didina liūdesį“. Živilės Makauskienės interviu su Nijole Baužyte, 2012.

³⁸ „Mūsų miesteliai“ – nueinančios Lietuvos žavesys. Gino Dabašinsko interviu su Nijole Baužyte, 2005.

politinius kalinius, rezistentus, tremtinius. Šių, kaip ir kitų atsimenančiųjų, pasakojimais nėra abejojama. Jie traktuojami kaip išgyventa tiesa, o ne interpretacija, todėl nėra papildomi žurnalistės ir ekspertų distancijuotais, kritiškais bei problemineis komentarais³⁹. Beje, didžiuosiuose istorijos verpetuose dalyvavę žmonės ar tokių žmonių ainiai neretai savo ar savo giminės istoriją pasakoja kaip tautos ir valstybės istorijos dalį. Ar tai rodo, kad „Mūsų miesteliams“ negalioja minėtas L. Flammote teiginys, esą žmonės, pasakodami savo asmeninę istoriją, nutolsta nuo „didžiųjų antraščių“ istorijos momentų? Į šį klausimą leidžia atsakyti sociologės Irenos Šutinienės teiginiai.

Skirdama atmintį į komunikatyvinę (kolektyvinę)⁴⁰ ir kultūrinę (viešą), ji teigia, jog pirmojoje atmintyje daug mažiau nei antrojoje esama stereotipinių, vienpusiškų aiškinimų, amnezijų ir nutylėjimų. Ši skirtis sociologės aiškinama tuo, kad kasdiene komunikacija perduodama komunikatyvinė atmintis „yra arčiau konkrečios žmonių patirties ir toliau nuo galių interesų ir praktikų, negu viešumai skirti tekstai, netgi spausdinami prisiminimai, kuriuos žmonės neretai pritaiko prie viešojo diskurso schemų“⁴¹. Ši I. Šutinienės atskleista atminčių sąveika leidžia daryti prielaidą, kad

³⁹ Kino ir televizijos specialistai teigia, kad dokumentikoje ėmus taikyti *sakytinės istorijos* metodą, išryškėjo selektyvus prisiminimų pobūdis – pastebėta, kad tam tikros simpatijos ir antipatijos žmonėms bei įvykiams lemia prisiminimų intensyvumą, pobūdį ir jų išstūmimą iš sąmonės, atmintis yra „nuspalvinama“ vėlesniais žmogaus patyrimais ir supratimais, papildoma dabarties lūkesčiais. Plačiau žr. T. Downing, 2000, p. 298–299; R. Ruttman, 1988, S. 54.

⁴⁰ I. Šutinienė sąvokas *kolektyvinė atmintis* ir *komunikatyvinė atmintis* vartoja sinonimiškai.

⁴¹ I. Šutinienė, 2003, p. 42.

„Mūsų miesteliuose“ matomi kultūrinei atminčiai būdingi vertinimai daro įtaką komunikatyvinei (kolektyvinei) atminčiai – tikėtina, kad politiniai kaliniai, rezistentai, tremtiniai savo atsiminimus priderina prie viešojoje atmintyje vyraujančių vertinimų⁴². Kita vertus, neatmestina ir ciklo autorės klausimų įtaka prisimenančiųjų pasakojimui⁴³.

Laidos herojų atranka ir jų atminties naudojimas rodo autorės tikėjimą, jog miestelio dvasios „turėtojai“ yra jame gimę, auge, istorinius įvykius išgyvenę senbuviai ar jų vertybes perėmę palikuonys⁴⁴. Tad, anot N. Baužytės, jiems išmirštant vis sunkiau kurti laidas. „I ištuštėjusias sodybas, anot jos, atsikrausto prašalaičiai, ir buvusi miestelio dvasia bei papročiai jiems jau neberūpi.“⁴⁵ Tai leidžia daryti išvadą, kad vienas iš „Mūsų miestelių“ uždavinių yra noras išsaugoti ir paskleisti vietos dvasią „išlaikiusius“ atsiminimus kaip savaime vertingus, nereikalaujančius mokslinių „istorinio skrodimo“ (Friedrichas Nietzsche) praktikų.

3. Vietos praeities ir dabarties pertrūkis

Savaime suprantama, miestelio lokalumui perteikti nepakanka vien vietos gyvento-

jų pasakojimų. Laidose naudojama įvairi „statybinė medžiaga“. „Mūsų miesteliuose“ „eksperto“ vaidmenį neretai atlieka vietos kraštotyrininkas, mokytojas, muziejininkas, kunigas, vietos specialistas ar visuomenininkas, nors galima aptikti ir profesionalių istorikų (pvz., „Stakliškėse“). Žodinės informacijos branduolį sudaro žurnalistės pasakojimai, kuriems kruopščiai ruošiamasi. Kaip teigia N. Baužytė, studijuojama įvairi literatūra, pradedant istorijos chrestomatijomis, baigiant prisiminimais. Vienas iš pagrindinių informacijos šaltinių – Broniaus Kviklio keurtomis „Mūsų Lietuva“⁴⁶. Jame pateikta lietuviško miestelio samprata, jų skaičiumi ir yra remiamasi. Turint omenyje laiko limitą, chronologiniai paruošiamojo tyrimo rėmai nėra labai platūs. „Medžiagą tyrinėti imdavau paprastai nuo XIX a. vidurio ir baigdavau tarpukario Lietuvos bei tarybinė spauda“, – teigia žurnalistė⁴⁷. Vizualios medžiagos branduolį laidose sudaro kultūros ir gamtos objektai *in situ*, muziejaus eksponatai, privačios nuotraukos ir dokumentai, filmuota medžiaga, pavyzdžiui, „Kavarske“ matome vaizdus iš archeologinių kasinėjimų, kurių metu buvo aptiktos bažnyčios ir dvaro liekanos, Švėkšnai skirtoje laidoje pateikiami vaidybinio filmo „Kalakutai“ epizodai, kurie buvo nufilmuoti šiame miestelyje, o „Valkininkuose“ išvystame rež. Vytauto Žalakevičiaus vaidybinio filmo „Faktas“ kadrus. Mūsų nuomone, svarbų vaidmenį laidose atlieka prisimenančiųjų jaunystės nuotraukos (neretai portretinės), demonstruojamos lygia greta su dabartiniais šių žmonių kadrais.

⁴² Tad „Mūsų miesteliai“ parodo ne paprastą – kolektyvinės atminties tapimo kultūrine – procesą, o daug sudėtingesnį dvigubo įkultūrinimo – kultūrinės atminties paveiktos kolektyvinės atminties fiksavimo kultūrine forma – veiksmą.

⁴³ Arthuras Marwickas išsako būgštavimus, kad kai kurie laidų kūrėjai iš liudininkų „ištraukia“ tokius atsakymus, kurie atitiktų jų programos koncepciją. Žr. A. Marwick, 1999, S. 165.

⁴⁴ Darbėnai – „Mūsų miestelių“ akiratyje. Audronės Griežienės interviu su Nijole Baužyte, 2015.

⁴⁵ Darbėnai – „Mūsų miestelių“ akiratyje. Audronės Griežienės interviu su Nijole Baužyte, 2015.

⁴⁶ B. Kviklys, 1989–1992.

⁴⁷ „Mūsų miesteliai“ – nuėinančios Lietuvos žavesys. Gino Dabašinsko interviu su Nijole Baužyte, 2005.

Visa tai kuria tam tikrą minorinę nuotaiką, daro fotografiją „melancholijos objektu“ (Susan Sontag). Tenka sutikti su fotografijos tyrinėtoju Tomu Pabedinsku, teigiančiu, jog „<...> kai joje [t. y. fotografijoje – *R. Š. pastaba*] įamžintas gyvenimas yra seniai nutolęs į praeitį, melancholija, o kartu ir negrįžtamai prarastos realybės ilgesys bei tam tikras jo idealizavimas tampa ypač svarbia atvaizdų suvokimo dalimi“⁴⁸.

Pasitelkus šią, iš įvairių šaltinių gaunamą, medžiagą, kuriamas miestelių praeities ir dabarties vaizdinys. Dažniausiai šie skirtingi laiko matmenys televizijos ciklo laidose ne susiejami tęstinumo ryšiu, bet, atvirksčiai, atskiriami pertrūkio patirties, suteikiančios „Mūsų miesteliams“ minorinį skambesį. „Kad ir kiek besistengtum sukurti linksmą ir smagų videofilmą apie kokį nors miestelį, nepavyks. Pati istorija neleis to padaryti. Likimas mums neleido gyventi ramiai, kaip kokioje Šveicarijoje. Ėjo per mūsų žemę leidimo neklausdami svetimšaliai, plėšė, žudė, trėmė, palikdami suniokotų gyvenimų pėdsakus. Nė viena vietovė to neišvengė“, – Ramygalai skirtoje laidoje teigė N. Baužytė. Svarbiausiu pertrūkio laikotarpiu laikomas sovietmetis, brutaliai įsiveržęs į miestelių kasdienybę ir suardęs jų natūralią, per šimtmečius susiklosčiusią gyvenimo tėkmę. Šis 50-ies metų istorijos tarpsnis pristatomas kaip degradacijos laikotarpis, kurio palikimo pėdsakai, deja, giliai įsišakniję miestelių nūdienoje. Nemažai miestelėnų daliai būdinga amorali galvosena ir elgsena, skurdi miestelių išvaizda (beveidė sovietinė architektūra, bjaurojanti ir taip jau apleistą miestelio aplinką, nuniokoti istoriniai pa-

minklai, matomi kiekviename miestelyje) įteigia mintį apie sovietmetį, kaip ir nūnai nesibaigusį laikotarpį, tiesa, su laukinio kapitalizmo „priemaišomis“. Kai kuriuose autobiografiniuose pasakojimuose sovietmečio kasdienybė asocijuojasi ir su teigiamomis ar neutraliomis kasdienybės patirtimis (o ne vien *kolchozais*, trėmimais, nepritekiumi)⁴⁹. Laidoje „Dusetos“ (I dalis) mokytoja, rašytoja, kraštotyrininkė Leokadija Lukošūnaitė-Malcienė savo atvykimą į šį miestelį 1966 m. taip prisimena: „Aišku, nebuvo tokių gražių pastatų kaip dabar: Kultūros centras, Regioninio parko lankytojų centras (neseniai atsiraudo). Bet iš kitos pusės buvo ir neblogo... Buvo knygynas, buvo teatras <...>, buitinio aptarnavimo kombinatas, lėptpjūvė, didžiulė siuvykla. Žmonės turėjo darbo. Buvo pustrėčio tūkstančio gyventojų, o gal net visi tyrai.“

Kaip kontrastas sovietinei realybei pateikiama visa tai, kas kultūrinėje ir kolektyvinėje atmintyje siejasi su ikisovietiniais laikais. Pasakojimai apie juos dvelkia nostalgija: miesteliai buvo gražesni, žmonės – moralesni, darbštesni, gyvenimas – turingesnis. Laikų kontrastas dažnai pabrėžiamas montažu, supriešinančiu arba vaizdą ir garsą (prisiminimai apie kadaise klestėjusį miestelį montuojami su skurdžiais nūdienos miestelio vaizdais; pasakojimai apie kadaise prašmatnų bei prabangų dvaro gyvenimą jungiami su apleisto ir nykstančio to paties dvaro kadrais), arba skirtingus vaizdus (laidoje „Kavarskas“ nykus

⁴⁸ T. Pabedinskas, 2011, p. 10.

⁴⁹ Tai, beje, atspindi ir sociologiniai tyrimai – dalis Lietuvos visuomenės, neigiamai vertindama politinius dalykus, teigiamai vertina kai kuriuos sovietmečio kasdienybės reiškinius. Pavyzdžiui, žr. I. Šutinienė, 2013 b; L. Birškytė, 2015.

sovietinis gamybinis pastatas montuojamas su kadrais varpinės, kurios išvaizdos stilistinis rūbas, kitoks „vizualinis braižas“ liudija ją esant vertybiniu požiūriu pranašesnės, t. y. ikisovietinės, epochos reprezentantę).

„Mūsų miesteliuose“ ypač šviesiomis spalvomis pateikiamas prieškario Lietuvos vaizdas (nors kritinių motyvų autobiografiniuose pasakojimuose tikrai esama). Pavyzdžiui, taip žurnalistės piešiamas prieškario Linkuvos miestelio paveikslas: „Išaugo miestas nepriklausomybės metais. Žydai šeštadieniais meldavosi sinagogoje, pašte kaleno senas telegrafas, pieninėje tekėjo į koštuvus riebus pienas, prie didžiųjų „Lietūkio“ sandėlių žviėgė bekonai, <...> bibliotekoje galėjai gauti knygų net keliomis kalbomis, o jei bėda ištiks, čia pat vaistinė. Veikė elektros jėgainė, buvo bent keli restoranai ir pora viešbučių. Vakarais jaukiai užsižiebdavo languos žiburiai, nuo gimnazijos iki pašto eidavo pasivaikščioti gimnazistai. Tai vienoj, tai kitoj gatvėj pasigirsdavo daina.“ Pažymėtina, kad ir miestelio senbuviai linkę į praeities idealizavimo tendencijas. Vienas ramygalielis laidoje „Ramygala“ (I dalis) taip prisimena Ramygalos gimnazijos tvarką: „Buvo ramu, gražu <...>, tuo koridoriumi eidavo dvi eilės moksleivių, susikabinę gražiai vaikšto, šnekučiuojasi. Mokytojai taip pat kartu vaikšto. Buvo tvarka graži, be jokio daužymosi, dabar kaip yra. Baisu žiūrėti.“ Klausantis šio ar panašių pasakojimų kyla įtarimas, ar tik ne jaunystės nostalgija ir vertybinės orientacijos lemia prieškario idealizavimą? Praeities idealizavimo tendencijos taip pat perša mintį, kad praeitis „Mūsų miesteliuose“ atlieka dabartį kompensuojančią paskirtį (*praeitis kaip*

kultūrinis papildymas)⁵⁰. Juk, kaip teigia nostalgijos reiškinių tyrinėtojai, nostalgija kyla iš dvigubos stokos jausmo: dabarties netobulumo ir praeities praradimo⁵¹. Laidų cikle matomas vertybine opozicija paremtas laiko matmenų supriešinimas iškelia mintį apie gražesnę ir vertingesnę praeitį ir daugiausia sovietine tradicija besiremiančios nūdienos skurdumą. Ypač paskutinio dešimtmečio laidose žurnalistės ar laidos herojų kalbose šiandienos Lietuva iškyla kaip išmirštanti, išsivaikščiojanti, susvetimėjusių bei praeities paveldu ir istorija menkai besidominčių žmonių valstybė. Dabarties, kaip miestelio nykimo laikų, leitmotyvas lemia norą laidos pavadinimą iš „Mūsų miestelių“ perfrazuoti į „Mūsų nykstančius miestelius“. Iš čia, tikėtina, kyla negatyvus kai kurių žiūrovų „Mūsų miestelių“, kaip dabartį nuvertinančio ciklo, apibūdinimas. Polemizuodama su tokiais kaltinimais autorė teigia, kad apie dabartį galinčio papasakoti jaunimo arba visai nėra, arba trisdešimtmečių, keturiasdešimtmečių pasaulėžiūra yra per lėkšta, nieko įdomaus negalinti pasakyti⁵². Visa tai rodo miestelio dvasios „Mūsų miesteliuose“ siejimą išimtinai su praeities matmeniu.

4. Vietos istorijos dėmenys

Siekiant aprėpti su vienu ar kitu miesteliu susijusią įvairialypę praeitį, neišvengia-

⁵⁰ Beje, kaip teigiama Vakarų literatūroje, eskapistinės tendencijos būdingos daugeliui lokalsios istorijos reprezentacijų, ypač aktualinant regioninio paveldo objektus, muziejuose, kelionių vadovuose. Žr. D. Herles, 1996, S. 31, 52–53; M. Goldmann, M. Zimmermann, 1985, S. 782–787.

⁵¹ Žr. I. Šutinienė, 2013 b, p. 156.

⁵² „Mūsų miesteliai“– nueinančios Lietuvos žavesys. Gino Dabašinsko interviu su Nijole Baužyte, 2005.

mai būtina tam tikra įvykių, objektų bei asmenybių atranka ir jų interpretavimo perspektyva. Ciklas buvo pradėtas nuo N. Baužytei ypatingo, nes gimto „Pušaloto“. „Kas yra Pušalotas? Iš tiesų, kas tai per miestelis, prie kurio nei miško arti, nei kokių gražių pastatų. Siaura, mažytė upė tik už dviejų kilometrų, o ir ta pati Atmata vadinasi – jau vien pavadinimas ką sako... Bet juk nelygu kokiomis akimis žiūrėsi: man ten kiekvienas namas, kiekvienas kapinių kapas, kiekvienas bažnyčios laiptas iškalbingas ir labai brangus“⁵³, – teigė N. Baužytė. Kaip kuriama miestelio istorija? „Pradžioje ieškau stuburo, ant kurio galima sunerti visa kita, kas to miestelio istorijoje buvo svarbaus: ar tai maras, ar koks svarbus istorinis įvykis, ar, tarkim, partizanų slėptuvė“⁵⁴, arba: „Ir staiga užsikabini už kokios smulkmenos – pamatai neįprastą daiktą, keistuolį gatvės praeivį ar pastatą – siužetas išsirutulioja taip, kad tas miestelis tampa nepaprastai turtingas ir originalus <...>“⁵⁵.

Visgi peržiūrėjus dešimtis „Mūsų miestelių“ laidų matyti, kad specifiniai miesteliui įvykiai, objektai, asmenybės it kokie smulkūs karoliukai „suveriami“ ant visoms laidoms būdingų kelių teminių gijų. Pirmąją apibūdintume kaip visuomenės elito kultūros apraiškas miestelyje. Tai miestelio bažnyčios, vienuolyno, dvaro, mokyklos istorijos. Jos pateikiamos iš tradicinės kultūros istorijos perspektyvos – geriau ar blogiau išlikusiais architektūros

ir dailės objektais, su jais susijusių Bažnyčios, diduomenės ar bajorijos atstovų biografijų fragmentais. „Objektinis“ miestelio pristatymas neretai pradedamas nuo bažnyčios. Dėmesys būtent šiam sakralinės paskirties statiniui paaiškinamas pačios autorės žodžiais, pasakytais laidoje „Linkuva“: „<...> o kur bažnyčia, ten ir miestelis.“ Atkreiptinas dėmesys, kad televizijos laidų cikle į dvarą dažniausiai (bet ne visuomet) žvelgiama kaip į kultūros centrą ir neatsižvelgiama į jo pirminę, ūkinę, funkciją; kalbėdama apie dvarą, žurnalistė labiau pabrėžia buvusį, daugiau ar mažiau puošnų eksterjerą ir interjerą, saugotas vertybes, jame „virte virusį“ kultūrinį gyvenimą, nei dvarininko ir valstiečių ekonominių santykių istoriją. Ši perspektyva priartina „Mūsų miestelius“ prie kultūros istorijai skirtų laidų, kuriose kultūra laikoma atskirųjų (tam tikrų menininkų, mecenatų, architektūros objektų) suma.

Antrąją televizijos ciklo laidų teminę giją galima įvardyti kaip politinės istorijos atgarsius miestelyje. Perteikiant vėlyvesnių laikų (maždaug nuo XIX a.) miestelio istoriją, dažniausiai minimi tie įvykiai, objektai ar žmonės, kurie „įspraudžiami“ į vadinamąjį tautinį Lietuvos istorijos naratyvą: nuolat akcentuojami 1831 ar / ir 1863 m. sukilimai, lietuviybės žadinimo veikla (tautosakos rinkimas, lietuviškų knygų platinimas, blaivybės skatinimas, lietuviškų vaidinimų pastatymai), kova su lenkinimu ir „lenkomanais“, nepriklausomybės kovos, pokario rezistencija, represijos ir deportacijos. Susidaro įspūdis, kad tautinis vaizdinys „Mūsų miesteliuose“ yra visų Lietuvos miestelių istorijų rekonstravimo trafaretas. Kino kritikas Linas Vildžiūnas yra atkreipęs dėmesį į tam tikrą

⁵³ Darbėnai – „Mūsų miestelių“ akiratyje. Audronės Griežienės interviu su Nijole Baužyte, 2015.

⁵⁴ „Žinojimas didina liūdesį.“ Živilės Mauskienės interviu su Nijole Baužyte, 2012.

⁵⁵ Darbėnai – „Mūsų miestelių“ akiratyje. Audronės Griežienės interviu su Nijole Baužyte, 2015.

„Mūsų miestelių“ vienpusiškumą: „Įvardis „mūsų“ (plg. – garsioji išėivijos kultūrininko Kviklio monografija „Mūsų Lietuva“) čia turi labai apibrėžtą konotaciją – ne kitų. Nenoriu menkinti kraštotyrinių laidos kūrėjų nuopelnų, tačiau istorijos dėstymo schema čia vienareikšmė: bažnyčia, vienuolynas, dvaras (irgi nelabai lietuviški, bet ką padarysi), tautinis sąjūdis, partizaninės kovos, tremtys. Žydų tarsi visai ir nebuvo.“⁵⁶ Su pirmaisiais teiginiais dėl tam tikro televizijos laidų ciklo schemiškumo reikia sutikti, o paskutinis neatitinka „Mūsų miestelių“ „tikrovės“. Nuo pat pirmųjų laidų prabėgomis užsimenama apie žydus vaistininkus, prekeivius, smuklininkus, pas kuriuose tarnavę lietuviai pateikia tik gerus atsiminimus, paliečiama žydų žudymo tema: minimi lietuviai kaip žydšaudžiai ir gelbėtojai (tiesa, apgailestaujant pripažįstama, kad pastarųjų nedaug būta), aplankomos holokausto vietos ir žydų kapinės. Antai Dusetoms skirtose laidose prekes ar pinigus skolon duodavusių žydų pasitikėjimas žmonėmis priešpriešinamas lietuvių pavydumui ir jų nacionalistinėms nuostatoms. Ciklo laidose išgirstame fenomenalių istorijų, kaip antai apie Vabalninko žydų krikštynas vokietmečiu, kurias prakeikė rabinas ir kurios, deja, naujai pakrikštytųjų neišgelbėjo nuo mirties. Nepamirštami pasaulinio garso žydai, susiję su Lietuva: sentimentalus žydų romano pradininkas Jakobas Dinezonas, fizikas Izaokas Kekoinas, poetas Osipas Mandelštamas, kilę iš Žagarės ar su ja susiję giminystės ryšiais. Būtina pažymėti, kad „Mūsų miesteliuose“ iš praeityje juose gyvenusių tautinių bendrijų akcentuojami ne vien žy-

dai. Laidoje „Žeimelis“ minima, jog prieškarui šiame miestelyje gerai sugyveno kelių tautybių žmonės: lietuviai, rusai, latviai ir daugumą sudarę žydai. Laidoje „Žagarė“ prisimenamos gausios žydų ir latvių bendruomenės; beje, latviai, kuriems tarnavo nemažai žagariečių lietuvių, minimi kaip kultūringesni, daugiau mokėję už darbą. Ar geri lietuvių atsiliepimai apie žydus ar latvius darbdavius leidžia daryti išvadą, kad „Mūsų miesteliai“ – vienas iš ciklų laidų, kuriose neišgirsime neigiamų tautinių stereotipų? Deja, Ramygalai skirtoje III laidoje vietiniai romai (jie čia įvardijami kasdienėje kalboje įprastu čigono pavadinimu) pristatomi vien kaip nevalyvūs, neūkiški, kitų ištekliais besinaudojantys žmonės, nors „Eišiškėse“ pateikiamas pokalbis su čigonų bendruomenės pirmininku Viktoru Stefanovičiumi kuria gana pozityvų ar bent jau neutralų šios bendruomenės įvaizdį. Galėtų kilti klausimas: ar tokio Lietuvos miestelių daugiatautiškumo akcentavimo pakanka? Reikia pripažinti, kad Lietuvos miestelių daugiatautiškumo perspektyva šio televizijos ciklo laidose nėra vyraujanti. Galbūt kaip kontrargumentas šiai kritikai galėtų nuskambėti teiginys, kad etnokultūrinių bendrijų atstovų (ir ypač žydų), kaip buvusio miestelio gyvenimo liudininkų, menkai kur išlikę? Gal čia išryškėja *sakytinės istorijos* metodu paremto šios ir kitų laidų / filmų trūkumas – jie apsiriboja vietoje aptinkamos „autentiškos medžiagos“ panaudojimu, o to, kas negali būti dokumentuota, paprasčiausiai neparodo? Deja, ne. Dėl etnolingvistinės pilietiško sampratos tautinės mažumos čia yra traktuojamos kaip svarbūs *kiti*, bet *ne mes, buvę šalia*, bet *ne viduje*. Pripažįstant Lietuvos etninį margaspalviškumą praeityje,

⁵⁶ L. Vildžiūnas, 2000, p. 22.

miestelių vaidmuo visgi suprantamas kaip lietuviškos kultūros puoselėjimas ir išsaugojimas. Tai leidžia daryti išvadą apie ciklo kūrėjų susikoncentravimą į *lietuviškos praeities* miestelio dvasios paieškas.

„Mūsų miesteliuose“ pastebima ir trečioji tema – tai savitą miestelio veidą lemiantys fenomenai. Tai gali būti tik atskiram miesteliui būdinga tradicija (amatai, folkloras, specifiniai aprėdai), įvykiai (atleidai, turgūs, pvz., garsieji Liubavo jomarkai), landšaftas (ant septynių kalvų, kaip kokia Roma, išsidėsčiusi Žemaičių Kalvarija), gyventojų struktūra (minėtas Žeimelio tautinis margumas, „čigonų sostinė“ – Eišiškės, čigonų gausa prieškarinio Žagarėje, lėmusi šio miesto, kaip arkliavagystės centro, reputaciją), ypatingas vaidmuo istorijos verpetuose (Pirčiupių tragedija ar trys – lenkų, sovietų ir nacių – okupacijos Valkininkuose), objektai (legendomis apipinta Labanoro dūda ar siaurukas, Pušaloto „Eliziejaus laukai“, Stakliškių šaltiniai ir kt.), renginiai (Sartų žirgų lenktynės Dusetose). Tai fenomenai, kurie lėmė ir tebelemia ypatingą konkrečios vietos gamtinį ir sociokultūrinį vaizdą. Šie miesteliui savitumo teikiantys objektai, reiškiniai ir pan. liudija apie istoriškumą kaip kasdienybės lygmenį – nūnai egzistuojantys turgūs, amatai, folkloras, tiesa, prisitaikę prie šių dienų realiųjų, dažnai siekia ankstyviausius miestelių gyvavimo amžius ir tuo išreiškia laikų tęstinumo idėją. Tik gaila, kad šiai, miestelio savitumo, temai „Mūsų miesteliuose“ nėra skiriama daugiausia dėmesio. Televizijos ciklo laidose „varžantis“ trims tematinėms gijoms, minėtoji nėra pakankamai išplėtojama, o kartais pirmųjų dviejų užgožiama. Tai gali būti sietina ne tik su ciklo kūrybinės grupės vertybinėmis

preferencijomis. I. Šutinienė yra atkreipusi dėmesį, kad atminties kultūroje, taip pat ir istoriografijoje tautiniai naratyvai yra daug labiau suformuluoti nei miestų praeities naratyvai⁵⁷. Tikėtina, kad šios tendencijos taip pat darė ir daro įtaką ciklo kūrybinei grupei.

5. Vietos unikalumo samprata

Ciklo kūrėjai, kaip ir bet kurie kiti vietos dvasios jausenos „architektai“, susitelkę į tam tikrą vietovę, siekia atskleisti jos istorinį, estetinį, senaties ir kitokius matmenis ir taip kurti vietovės prasmingumo, vertinimo ir unikalumo idėjas. Vieną iš unikalumo sampratų esame įvardiję kaip *unikali mums vieta*⁵⁸. Unikalumas gali kilti ne tik dėl vietai priskiriamų objektyvių savybių, bet ir dėl subjektyvių priežasčių – vieta unikali man ir mums, nes tai prigimtinė, paveldėta, sava, artima, atpažįstama, išgyventa. Tai, paveldosaugininko Michaelio Petzeto nuomone, emocinės vertybės, leidžiančios objekto, vietos, paminklo aki-vaizdoje „pasijusti kaip namie“⁵⁹. *Unikalioje mums vietoje* svarbus ne pažinimas, o veikiau atpažinimas, socialinė sąveika, prisiminimai, patirties perdavimas. Tačiau tokią vietos unikalumo sampratą pateikiančiose formose susiduriame su originalios idėjos, vietos ypatingumą nusakančios koncepcijos trūkumu, tam tikrų dalykų vienijamos erdvės savitumo demonstracijos nebuvimu. Alternatyva – vietos išskirtinumo, kitokumo idėja, *unikalios ne tik mums (joje gyvenantiems, ją pažįstantiems, t. y. vietiniams), bet visiems* samprata.

⁵⁷ I. Šutinienė, 2013 a, p. 391.

⁵⁸ Žr. R. Šermukšnytė, 2014, p. 129–133.

⁵⁹ M. Petzet, 2008, p. 6.

Tad klaustina: kokia vietos unikalumo samprata būdinga „Mūsų miesteliams“? Cikle matome ir girdime vis kitus miestelių pavadinimus, skirtingus prisimenančiųjų veidus, įvairių laikotarpių bei stilių objektus, kurių kadrai montuojami ne taip, kad kurtų nuoseklų chronologinį pasakojimą, o veikiau „šokinėjimo“ nuo praeities prie dabarties, nuo žmogaus prie objekto (ar atvirkščiai) įspūdį. Visgi reikia pripažinti, kad šie fragmentai it mozaikos gabaliukai susidėlioja į tam tikrą prasmingą visumą. Kita vertus, kaip minėta, visoms laidoms yra būdingos tos pačios tematinės gijos, kurios daro jas panašias viena į kitą. Galima kelti prielaidą, kad subtilius skirtumus tarp jų gali išvelgti ir išgirsti nebent su vienais ar kitais miesteliais susiję žmonės, jais besidomintys tyrėjai ar itin kantrūs, neskubaus laidų pasakojimo nesibodintys tofofilai. Laidų trafaretiškas rodos, kad „Mūsų miesteliams“ artimesnė *unikalioms mums vietos* samprata – miesteliai unikalūs, nes jie savi, paveldėti, artimi, atpažįstami. Naujai pasirodančioje laidoje galima vėl atpažinti tai, kas kitose laidose jau buvo girdėta ir matyta. Visa tai leidžia daryti išvadą, kad svarbiausias kūrėjams yra bendros kultūrinės ir istorinės patirties perdavimas. Galbūt bendrumo ir panašumo patyrimas ir yra viena iš „Mūsų miestelių“ žiūrimumo priežasčių? Juk, kaip teigia kino kritikas Klausas Ederis, trauka tam, ką žiūrovas pažįsta, yra esminė vietinių televizijų produkcijos populiarumo priežastis: „Manau, kad žmonės turi teisę matyti savo pačių istorijas, kad ir kokios geros ar blogos jos būtų. Tuo galima pagrįsti nacionalinių televizijos serialų populiarumą. Kartais jie būna tiesiog siaubingi, tačiau rodo jūsų miestą ar kaimą, kalba gimtąja

kalba, vadinasi, perteikia bendrą kultūrinį pagrindą, kurį žmonės nori matyti.“⁶⁰

Išvados

1. „Mūsų miestelių“ atsiradimas 1989 m. sietinas su pastangomis Atgimimo metais į Lietuvos istorinę kultūrą susigrąžinti tautinę istoriją. Švietėjiška laidų misija išsaugoti ir užfiksuoti išnykstantį lietuviškų miestelių autentiškumą, dėmesys išskirtinėms asmenybėms, pakilaus požiūrio į praeities gyvenimą perteikimas ir pan. bruožai rodo jo artimumą vadinamajai *paleotelevizijos* stilistikai.
2. „Mūsų miesteliuose“ miestelių dvasia sietina su ikisovietine praeitimi ar tos praeities tęstinumą liudijančia tradicija. Sovietmetis, brutaliai įsiveržęs į miestelių kasdienybę, suardė jų natūralią, per šimtmečius susiklosčiusią gyvenimo tėkmę, taigi ir vietos dvasią. Todėl šiame kultūros laidų cikle daugiausia dėmesio yra skiriama būtent miestelio praeities, o ne daugiausia sovietmečio negeroves „paveldėjusios“ dabarties matmeniui.
3. „Mūsų miesteliuose“ pagrindiniais buvusios vietos dvasios „turėtojais ir saugotojais“ yra laikomi miestelių senbuviai ar jų vertybes, tradicijas perėmę palikuonys. Jų prisiminimų, sudarančių ciklo laidų branduolį, fiksavimas ir demonstravimas yra bene didžiausia „Mūsų

⁶⁰ Socialinis maištas, stereotipai ir kino kritika. Pokalbis su FIPRESCI generaliniu sekretoriumi Klausu Ederiu, 2011, p. 61.

- miestelių“ vertė. Jie gerokai papildo ir emociškai nuspalvina įvairiose enciklopedijose, istoriografijos ir kraštotyros veikaluose, publicistikoje pristatomus „sausus faktus“, kuriais, be kita ko, remtasi kuriant ciklo laidas. Prisiminimai, ypač jei jie nutolę nuo viešo diskurso schemų, labiau niuansuoti ir ambivalentiškai pateikia praeitį, nei laidos vedėjos užkadriniai pasakojimai.
4. Visgi „Mūsų miesteliai“ nėra antropologinis ar sociologinis tyrimas, kaip miestelėnai suvokia ir interpretuoja savo gyvenamąją vietą, kaip įvairios atmintys (tautinė, lokalinė ir pan.) sudėtingais reikšminiais ryšiais sąveikauja tarpusavyje. Miestelėnų prisiminimai – svarbi ir niekaip neverifikuojama „statybinė medžiaga“ praeities ir dabarties miestelio vaizdiniam kurti. Nors gyventojai perteikia įvairius praeities gyvenimo dėmenis (socialinį, ekonominį, politinį, kultūrinį) ir požiūrius, labiausiai ciklo kūrėjus domina jų etninė pasaulėjauta, lietuviškumo vertybės, gyvenimo istorijų sąsajos su Lietuvos valstybės ir tautos istorija. Taigi laidų ciklas traktuotinas kaip nacionalumo lokalizacija, kai vietiniams reiškiniams, įvykiams, procesams yra teikiama tautinė reikšmė. Kita vertus, ciklo laidose, apeinant kitokios vertybinės orientacijos miestelėnus, kuriamas gana vienpusiškas, etnocentris Lietuvos miestelių vaizdinys, sietinas su tautinio Lietuvos istorijos pasakojimo tradicija.
 5. Kiti miestelių dvasios „turėtojai ir saugotojai“ – ilgalaikę atmintį išlaikę materialieji ženklai. Tai *in situ* esantys ar neišlikę, bet istoriniuose paliudijimuose užfiksuoti objektai (bažnyčia, vienuolynas, mokykla, dvaras su juose esančiu ar buvusiu kilnojamoju paveldu, paminklai, istorinės vietos, kultūrinis ar gamtinis landšaftas ir pan.). Pristatomas (žinoma, jei yra galimybių) ne tik objektų buvęs ar esamas „vizualinis rūbas“, bet ir juos fundavę, steigę, kūrę ar juose gyvenę, dirbę, tarnavę žmonės, jų gyvenimo vingiai ir vertybinės orientacijos. Tad miestelėnų prisiminimai suteikia miestelių istorijai emocinį atspalvį, o „optinius paviršius“ perteikiantys istoriniai ar nūdienos vaizdai (graviūros, portretai, planai, nuotraukos, istoriniai ar nūdienos kadrai, daiktai) suteikia materialaus apčiuopiamumo, regimumo, konkretumo matmenį.
 6. Miestelių praeitis cikle atskleidžiama pasitelkus tris tematinės gijos: visuomenės elito kultūros apraiškas (miestelio, bažnyčios, vienuolyno, dvaro, mokyklos istorijos), politinės istorijos atgarsius (1831 ar / ir 1863 m. sukilimai, lietuvių žadinimo veikla, kova su lenkinimu ir „lenkomanais“, nepriklausomybės kovos, pokario rezistencija, represijos ir deportacijos) ir savitą miestelio veidą lemiančius fenomenus (būdinga tradicija, įvykiai, landšaftas, gyventojų struktūra, ypatingi objektai ar renginiai). Paskutinė perspektyva nėra vyraujanti, „užgožiama“ kitų.

7. Minėtų teminių gijų susipynimas kone kiekvienoje laidoje kuria laidų panašumo vienos į kitą įspūdį, o kartu miestelių patirties bendrumo vaizdinį. Perteikiamų miestelių praeičių panašumas leidžia teigti apie ciklo kūrėjams artimą

unikalios mums vietos sampratą – miesteliai unikalūs, nes jie savi, paveldėti, artimi, atpažįstami. Kita vertus, šioje bendrumo, panašumo, atpažįstamumo jausenoje, galbūt, ir slypi „Mūsų miestelių“ žiūrimumo priežastis.

BIBLIOGRAFIJA

Assmann A., 2013 – Aleida Assmann, „Miesto atmintis“, in: *Atminties daugiasluksniškumas: miestas, valstybė, regionas*, sudarytojas A. Nikžentaitis, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2013, p. 19–34.

Atminties daugiasluksniškumas: miestas, valstybė, regionas, sudarytojas A. Nikžentaitis, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2013.

Birškytė L., 2015 – Lina Birškytė, „Nostalgija kaip sociologinio tyrimo objektas: problemos ir teorinės prielaidos“, in: *Sociologija. Mintis ir veiksmai*, 2015, t. 1, Nr. 36, p. 212–228.

Bumblauskas A., 1998 – Alfredas Bumblauskas, „Vizualinė istorija: koncepcijos paieškos atnaujintos istorikos ir dramaturgijos kontekstuose“, in: *Istorio-graftija ir atvira visuomenė*, sudarytojai U. Becher, A. Bumblauskas, J. Rūsen, Vilnius: Vilniaus universitetas, 1998, p. 306–323.

Čepaitienė R., 2014 a – Rasa Čepaitienė, „Praktarmė“, in: *Vietos dvasios beiškant (mokslinių straipsnių rinkinys)*, sudarytoja R. Čepaitienė, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2014, p. 7–20.

Čepaitienė R., 2014 b – Rasa Čepaitienė, „Vietos dvasia: prijaukinimas ar medžioklė?“, in: *Vietos dvasios beiškant (mokslinių straipsnių rinkinys)*, sudarytoja R. Čepaitienė, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2014, p. 22–72.

Čičelis R., 2016 – Ramūnas Čičelis, „Du istorijos variantai“, in: *Literatūra ir menas*, 2016-01-29, Nr. 3552, [interaktyvus], in: <http://literaturairmenas.lt/2016-01-29-nr-3552/3023-televizija/4733-ramunas-cicelis-du-istorijos-variantai>, [2016-07-11].

„Darbėnai – „Mūsų miestelių“ akiratyje. Audronės Griežienės interviu su Nijole Baužyte“, in: *Kultūra*, 2015-07-17, [interaktyvus], in: <http://www.pajurionaujienos.lt/index.php?sid=12911&act=exp>, [2016-07-05].

Downing T., 2000 – Taylor Downing, „History on Television: The Making of Cold War, 1998“, in: *The Historical Film: History and Memory in Media*, ed. M. Landy, New Brunswick, New Jersey: Rutgers University Press, 2000, p. 294–302.

Flamm L., 1988 – Leo Flamm, „Regional- und Landesgeschichte im Fernsehen“, in: *Geschichte im Fernsehen: Ein Handbuch*, Hg. G. Knopp, S. Quandt, Darmstadt, 1988, S. 296–304.

Goldmann M., Zimmermann M., 1985 – Margarethe Goldmann, Michael Zimmermann, „Geschichte im Stadtteil“, in: *Handbuch der Geschichtsdidaktik*, Hg. K. Bergmann, A. Kuhn, J. Rūsen, G. Schneider, Düsseldorf: Schwann, 1985, S. 782–787.

Herles D., 1996 – Diethard Herles, *Das Museum und die Dinge*, Frankfurt, New York: Campus Verlag, 1996.

Hoekstra H., 1992 – Henk Hoekstra, „Audiovisuelle Sprache und Kultur – Moralische Bildung“, in: *Neue Medien – Mehr Verantwortung! Analysen und pädagogischen Handreichungen zur ethischen Medienerziehung*, Hg. F. Schmälzle, Bonn, 1992, S. 73–98.

Kansteiner W., 2002 – Wulf Kansteiner, „Finding Meaning in Memory: A Methodological Critique of Collective Memory Studies“, in: *History and Theory*, 2002, Vol. 41, No. 2, p. 179–197.

Klimka K., 2010 – Karolis Klimka, „History on Lithuanian Television“, in: *History on Television in Seven East Europe Countries: Hungary, Lithuania, Slovakia, Czech Republic, Poland, Romania, Finland*, eds. Luisa Cigognetti, Lorenza Servetti, Pierre Sorlin, Centro stampa regionale, 2010, p. 28–41.

Kviklys B., 1989–1992 – Bronius Kviklys, *Mūsų Lietuva: krašto vietovių istoriniai, geografiniai, etnografiniai bruožai: 2-oji fotografuota laida, t. I–IV*, Vilnius: Mintis, 1989–1992.

Lukšaitė I., 2005 – Ingė Lukšaitė, „Lokalinės istorijos samprata“, in: *Lietuvos lokalinių tyrimų padėtis*, sudarytojai A. Ragauskas, V. Senkus, Ž. Mačiukas, Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2005, p. 5–11.

Marwick A., 1999 – Arthur Marwick, „Geschichte in den modernen Medien“, in: *Europäische Geschichtskultur im 21. Jahrhundert*, Bonn: Haus der Geschichte der Bundesrepublik Deutschland, 1999, S. 157–167.

„Mūsų miesteliai“ – nueinančios Lietuvos žavesys. Gino Dabašinsko interviu su Nijole Baužyte“, in: *Laikas*, 2005 gegužės 31 d., [interaktyvus], in: <http://www.delfi.lt/archive/musu-miesteliai-nueinancios-lietuvos-zavesys.d?id=6799070#ixzz3VZx2X8dQ>, [2016-07-01].

Pabendinskas T., 2011 – Tomas Pabendinskas, „Pratarmė“, in: Romualdas Požerskis, *Lietuvos senamiesčiai 1974–1985*, Kaunas: Lietuvos fotomenininkų sąjungos Kauno skyrius, 2011, p. 9–11.

Pečiulis Ž., 2013 – Žyginas Pečiulis, „Sovietinės televizijos diskurso daugialypumas: oficialumo ir nuoširdumo drama“, in: *Informacijos mokslai*, 2013, t. 63, p. 113–128.

Pečiulis Ž., 2012 a – Žyginas Pečiulis, „Audiovizualinės raiškos žanrai: skoliniai, perdirbiniai, naujadarai“, in: G. Čiužaitė, A. Gudauskas, D. Jastramskis, A. Juodytė, M. Martišius, J. Mažylė, Ž. Pečiulis, R. Sakadolskis, *Medijos, žiniasklaida, žurnalistika tradicinėje ir tinklaveikos visuomenėje: kolektyvinė monografija*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012, p. 198–231.

Pečiulis Ž., 2012 b – Žyginas Pečiulis, *Vienadienių drugių gaudymas: iš TV apžvalgininko užrašų*, Vilnius: Kriventa, 2012.

Pečiulis Ž., 2010 – Žyginas Pečiulis, „Visuomeninis transliuotojas: nepriklausomumas ir politinės valdžios įtakos problema“, in: *Informacijos mokslai*, 2010, t. 54, p. 73–86.

Pečiulis Ž., 1997 – Žyginas Pečiulis, *Televizija: istorija, teorija, technologija, žurnalistika*, Vilnius: LRT Leidybos centras, 1997.

Petzet M., 2008 – Michael Petzet, „Genius loci – paminklų ir paminklinių vietovių dvasia“, in: *16-oji ICOMOS Generalinė asamblėja, mokslinis simpoziumas*, Kvebekas, 2008 m. rugsėjo 30 d., p. 1–7, [interaktyvus], in: <http://www.kpd.lt/node/1871>, [2013-01-14].

Peukert D., 1984 – Detlev Peukert, „Neuere Alltagsgeschichte und Historische Anthropologie“, in:

Historische Anthropologie. Der Mensch in der Geschichte, Hg. H. Süssmuth, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1984, S. 57–72.

Reulecke J., 1988 – Jürgen Reulecke, „Sozial- und Wirtschaftsgeschichte“, in: *Geschichte im Fernsehen. Ein Handbuch*, Hg. G. Knopp, S. Quandt, Darmstadt, 1988, S. 281–295.

Rüsen J., 1994 – Jörn Rüsen, *Historische Orientierung: über die Arbeit des Geschichtsbewusstseins, sich in der Zeit zurechtzufinden*, Köln, Weimar, Wien: Böhlau Verlag, 1994.

Ruttman R., 1988 – Reinhard Ruttman, „Zeitzeugen in historischen Sendungen“, in: *Geschichte im Fernsehen. Ein Handbuch*, Hg. G. Knopp, S. Quandt, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1988, S. 54–59.

„Socialinis maištas, stereotipai ir kino kritika. Pokalbis su FIPRESCI generaliniu sekretoriumi Klausu Ederiu“, in: *Kinas*, 2011, Nr. 4 (316), p. 58–61.

Šermukšnytė R., 2014 – Rūta Šermukšnytė, „Muziejus ir genius loci: sąveikos įvairovė“, in: *Vietos dvasios beiškant (mokslinių straipsnių rinkinys)*, sudarytoja R. Čepaitienė, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2014, p. 119–155.

Šermukšnytė R., 2007 – Rūta Šermukšnytė, „Audiovizualinės istoriografijos atvejai Lietuvoje: TV laida „Būtovės slėpiniai“, in: *Lietuvos istorijos studijos*, 2007, t. 20, p. 85–99.

Šermukšnytė R., 2004 – Rūta Šermukšnytė, „Lietuvos istorija dokumentiniame kine ir televizijoje. Diskurso konstravimo ypatybės“, in: *Lietuvos istorijos studijos*, 2004, t. 14, p. 114–129.

Šutinienė I., 2013 a – Irena Šutinienė, „Miestas ir atmintis: kelios įvadinės pastabos“, in: *Atminties daugiasluoksnisškumas: miestas, valstybė, regionas*, sudarytojas A. Nikžentaitis, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2013, p. 385–396.

Šutinienė I., 2013 b – Irena Šutinienė, „Sovietmečio atmintis šiuolaikinėje Lietuvoje: ambivalentiškumas ar nostalgija?“, in: *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, 2013, t. 1, Nr. 32, p. 152–175.

Šutinienė I., 2003 – Irena Šutinienė, „Sovietinio laikotarpio atminties bruožai autobiografiniuose pasakojimuose“, in: E. Krukauskienė, I. Šutinienė, I. Trinkūnienė, A. Vosyliūtė, *Socialinė atmintis: minėjimai ir užmarštys*, Vilnius: Eugrimas, 2003, p. 13–66.

„TV laida „Mūsų miesteliams 20. Vakaras Vilniaus rotušėje“, in: *LRT*, 2010, [interaktyvus], in:

http://www.lrt.lt/televizija/laidos/5023/musu_miesteliai#/limit/75, [2016-07-14].

Valiulis S., 2000 – Skirmantas Valiulis, „Televizijos dokumentinio kino raida“, in: A. Nugaraitė, D. Skarbalienė, V. Krivickienė, Ž. Pečiulis, J. L. Tapinas, G. Burneikienė, S. Valiulis, R. Juozapavičius, *Naujosios žiniasklaidos formavimasis Lietuvoje (1988–1998 m.): monografija*, Vilnius: Lietuvos geležinkeliai, 2000, p. 255–279.

Vildžiūnas L., 2000 – Linas Vildžiūnas, „Žydiškoji Lietuva“, in: *Kinas*, 2000, Nr. 5 (276), p. 21–23.

Zang G., 1990 – G. Zang, „Erfahrungen beim Abstieg vom Turm der Aufklärung. Historische Aufklärungsarbeit in einer Region“, in: *Geschichte von unten. Tagungsbeiträge aus der Arbeit der Evangelischen Akademie*, Hofgeismar, 1990, S. 91–115.

„Žinojimas didina liūdesį.“ Živilės Makauskienės interviu su Nijole Baužyte“, in: *Aušra*, 2012, Nr. 3, [interaktyvus], in: <http://punkskas.pl/zinojimas-didina-liudesi/>, [2016-06-30].

THE SEARCH OF A LITHUANIAN TOWN SPIRIT: THE PHENOMENON OF THE TV SERIES CYCLE *OUR TOWNS*

Rūta Šermukšnytė

S u m m a r y

This article analyzes the Lithuanian national TV series cycle *Our Towns* for the first time in Lithuanian historiography. The research object was chosen because of the phenomenon of this TV series in the context of Lithuanian audiovisual historical culture. This TV series, which has been on the air for more than 25 years, has received considerable resonance in the public and is to be regarded as a kind of visual “Encyclopedia” of Lithuanian towns – the focus of which has always been (and still is) the disclosure of the current situation of culture, natural diversity and historical identity of Lithuanian towns. This article aims to reveal the phenomenon of the content of TV series cycle, showing its versatility to deny its assessments which are very much one-sided. The following issues are essential: How the spirit of a town is perceived in this TV series cycle? Who are considered to be the “bearers” of a small-town

spirit? What events, individuals, social groups, and other relevant elements construct the past of a town? This article reveals that the spirit of towns in the *Our Towns* TV series is related to the pre-Soviet past or the tradition that testifies the continuity of this past. In *Our Towns*, the main “bearers” of a former place of spirit are the old dwellers of towns or their offspring, those who took over the values and traditions of their predecessors. The recording and showing of their memories – which form the core of these TV series – is perhaps the biggest element of value in *Our Towns*. The similarity of towns pasts suggests the notion of a *unique place for us*, which is close to the concept generated by the creators of this TV cycle – the towns are unique because they are our own, inherited, close to heart and identifiable. This feeling of commonality, similarity and identity perhaps is the reason why so many people like to watch the *Our Towns* TV series.

Iteikta 2016 09 21

Parengta skelbti 2016 10 28